



PO PIERWSZE KULTURA, GŁUPCZE! RZECZ O ZNACZENIU POLSKIEJ PREZYDENCJI DLA BEZPIECZEŃSTWA KULTUROWEGO W UNII EUROPEJSKIEJ. ASPEKTY PRAWNE

dr Katarzyna CHAŁUBIŃSKA-JENTKIEWICZ
Akademia Obrony Narodowej

Jeśli nie dbamy o sztukę, to o co walczymy?

W. Churchill¹

Abstract

The debate on European cultural policy has only just begun. What is intended to be the object is unknown. Topics taken during the European Culture Congress have the general nature and are only an introduction to critical reflection on what today is the European culture. Even if the answer seems obvious that these cultures of the Member States, we still do not know whether it will be called. „High culture”, remaining in the elite circle of interest, or so. „Pop culture”? Perhaps the answer is indirect, and refers to the culture that we do not know from the media, the internet, billboards and banner ads, but rather that which we know through membership in a particular social group, religious community, and most of all family.

Key words – cultural policy

Unia Europejska w obliczu przemian społecznych, kulturowych i technologicznych, w dobie konwergencji cyfrowej, w warunkach kryzysu gospodarczego, musi przygotować się do kolejnego etapu redefinicji swoich celów, dookreślenia potrzeb związanych z ochroną wszelkich aspektów życia we wspólnocie. Tym potrzebom towarzyszy konieczność ponownego przeglądu polityki tożsamości, której głównym celem jest umacnianie partykularnej i zbiorowej identyfikacji narodowej. Prawo przynależności kulturowej jest jednym z podstawowych atrybutów każdego człowieka. Z tego powodu kultura narodowa stanowi dobro szczególnie chronione w regulacjach europejskich. Polityka regulacyjna stanowi jedynie podstawę ochrony pluralizmu kulturowego w Europie, natomiast wszelkie działania

¹ P. Kern, Polityka kulturalna: Nowe trendy w Europie (w:) *Ekonomika kultury. Od teorii do praktyki*, red. B.Jung, Narodowe Centrum Kultury, Instytut Adama Mickiewicza, Warszawa 2011, s. 57.

kulturotwórcze są przedmiotem zainteresowania poszczególnych państw członkowskich.

Sama kultura nie jest przedmiotem kompetencji regulacyjnej Unii Europejskiej. Wynika to z obaw o zagrożenia dla tożsamości narodowych (regionalnych i narodowych). Bowiern według słów B. Kerremansa „Kultura jest wypadkową tożsamości, a tożsamość wynika z legitymacji suwerenności”². Na pojęcie kultury narodowej składają się: język, tradycja, dziedzictwo kulturowe oraz poczucie przynależności. Dlatego kultura jako przedmiot regulacji unijnej byłaby przedmiotem największych sporów, konfliktów i napięć pomiędzy państwami członkowskimi. W warunkach cyfrowej komunikacji, poszczególne kultury ścierają się i oddziałują jak nigdy dotąd. Współpraca kultur odbywa się przeważnie w oparciu o strategię zagraniczne państw członkowskich. Szczególną formę tej współpracy są ważne wydarzenia, do których zaliczamy szereg imprez organizowanych w ramach tzw. prezydencji państwa członkowskiego w Radzie Unii Europejskiej. Prezydencja staje się okazją dla każdego przewodniczącego państwa do realizacji na forum europejskim swoich strategii wizerunkowych. Wynika to z faktu, iż kultura narodowa jest wizytówką każdej społeczności europejskiej, a aktywność w animacjach wydarzeń kulturalnych, udział w debatach, są sposobem zwrócenia uwagi Europy na ważne – z punktu widzenia konkretnej społeczności – tematy, kluczowe zjawiska i istotne procesy.

Strategie dotyczące polityki kulturalnej odnoszą się bezpośrednio do pojęcia bezpieczeństwa kulturowego, które wobec rozwoju sieci teleinformatycznej nabiera szczególnego znaczenia. Na kwestie związane z bezpieczeństwem kulturowym składa się problematyka rozwoju przemysłów kultury (w tym rozwój europejskiego przemysłu audiowizualnego, z uwzględnieniem ram regulacyjnych dotyczących rynku telekomunikacyjnego), dostęp do dziedzictwa narodowego, tworzenie europejskiej przestrzeni kulturowej oraz ochrona własności intelektualnej. Z uwagi na zakres omawianego zagadnienia, należy przytoczyć podstawowe regulacje europejskie odnoszące się do kultury. Analiza ram prawnych przybliży charakterystykę strategii i celów Unii Europejskiej w sferze kultury. Jednocześnie przestrzeń ta stanowi tło dla działań kulturotwórczych, związanych z prezydencją. Istotnym elementem oceny tych wydarzeń są obecne uwarunkowania społeczne i polityczne. W ich kontekście należy oceniać tematykę debat i dyskusji, podejmowanych podczas prezydencji, a przede wszystkim podczas takiego wydarzenia, jakim był Europejski Kongres Kultury we Wrocławiu.

² Za M. Dragicevic – Sesić, B. Stojkovic, *Kultura: zarządzanie, animacja, marketing*, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2010, s. 198.

Ramy prawne

Kultura i tożsamość narodowa stanowią oś rozwoju każdej społeczności oraz fundament jej uczestnictwa w większej zbiorowości, determinowanej procesami globalizacji³.

Zgodnie z artykułem 6 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej „TFUE”: „Unia ma kompetencje do prowadzenia działań mających na celu wspieranie, koordynowanie lub uzupełnianie działań Państw Członkowskich m.in. w takich dziedzinach jak: a) ochrona i poprawa zdrowia ludzkiego, b) przemysł, c) kultura, d) turystyka, e) edukacja, kształcenie zawodowe, młodzież i sport”.

Europejska polityka kulturalna tylko w określonym zakresie stanowi rozbudowany system regulacji, obejmując prawodawstwo oraz kontekst ekonomiczno-społeczny. Przykładowym obszarem regulacji europejskich jest polityka audiowizualna. Jednak obszar ten ze względu na swój szczególny charakter wykracza poza ramy działań związanych ściśle z pojęciem „kultura”. Harmonizacja na poziomie polityki kulturalnej sensu stricto sprowadza się do europejskich programów wsparcia współpracy i wymiany kulturowej. Jest to uzasadnione faktem, iż najwyższą wartością kulturową Europy jest jej różnorodność. Ta cecha jest najczęściej wymieniana we wszelkiego typu dokumentach europejskich związanych z tym obszarem.

Według P. Kerna „Polityka UE nie powinna ignorować problemów kultur narodowych czy regionalnych. To pożywka dla resentymentów narodowych, która odbiera Europie znaczenie w oczach jej obywateli. Europa to przede wszystkim przestrzeń kulturowa złożona z wielu różnych kultur. Tak jest skonstruowana i na tym polega jej szansa na świecie, który ceni oryginalność i różnorodność”⁴. Ta myśl stanowi podstawę charakterystyki polityki kulturowej Unii Europejskiej w warunkach rozwoju komunikacji elektronicznej, w warunkach zmian społecznych, związanych z kryzysem gospodarczym, wreszcie w sytuacji umacniania się państw narodowych.

Wobec wskazanych tu tendencji, nie tylko unika się ujednoczenia, ale zgodnie z TFUE nie może być mowy o normatywnej harmonizacji. Unia przyczynia się do rozkwitu kultur państw członkowskich, w poszanowaniu ich różnorodności narodowej i regionalnej, równocześnie podkreślając znaczenie wspólnego dziedzictwa kulturowego (art. 167 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, wersja skonsolidowana Dz. Urz. UE C 83 z 30.03.2010, s. 47, dawny art. 151 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską, wersja skonsolidowana Dz. Urz. UE C 321E z 29.12.2006, s. 37).

Działanie Unii zmierza do zachęcania do współpracy między Państwami Członkowskimi oraz, jeśli to niezbędne, do wspierania i uzupełniania ich działań w następujących dziedzinach:

³ K. Chałubińska-Jentkiewicz, *Media audiowizualne. Konflikt regulacyjny w dobie cyfryzacji*, Wolters Kluwer, Warszawa, 2011, s. 5

⁴ P. Kern, polityka kulturalna: Nowe trendy w Europie, op. cit., s. 62.

- pogłębiania wiedzy oraz upowszechniania kultury i historii narodów europejskich,
- zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego o znaczeniu europejskim,
- niehandlowej wymiany kulturalnej,
- twórczości artystycznej i literackiej, włącznie z sektorem audiowizualnym.

Unia Europejska i Państwa Członkowskie sprzyjają współpracy z państwami trzecimi oraz z organizacjami międzynarodowymi właściwymi w dziedzinie kultury. Szczególnie odnosi się to do aktywności Rady Europy.

W celu realizacji powyższych postanowień zostały przyjęte dwa podstawowe instrumenty:

- Parlament Europejski i Rada, stanowiąc zgodnie ze zwykłą procedurą ustawodawczą i po konsultacji z Komitetem Regionów, przyjmują środki zachęcające, z wyłączeniem jakiegokolwiek harmonizacji przepisów ustawowych i wykonawczych Państw Członkowskich,

- Rada wydaje zalecenia na wniosek Komisji.

Ponadto, w Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej (Dz. Urz. C 83 z 30.03.2010, s. 389), w art. 22 ustalono zasadę podstawową, że Unia szanuje różnorodność kulturową, religijną i językową. Konieczność ochrony tożsamości kulturowej jest ściśle związana z przyspieszonym procesem integracji europejskiej, któremu towarzyszy poczucie zagrożenia państw narodowych. Losy dalszej integracji Europy zależą od zdolności narodów do zapewnienia sobie przetrwania. Naród pozwoli na integrację tylko wtedy, gdy będzie pewien, że nie zostanie zagrożona jego tożsamość, która może nawet zostać wzmocniona poprzez relację z odmiennymi tożsamościami. Według O. Waever jeśli naród ma poczucie, że jest w stanie przetrwać tylko za sprawą związku z państwem, które jest suwerenne i niezależne, jeśli wierzy on, iż państwo może zostać zintegrowane, w sytuacji gdy kultura jest tylko odtwarzana, to zablokuje on dalszą integrację⁵. Różnice kulturowe nie są jedynym źródłem konfliktów.

Dodatkowym aspektem jest instytucjonalizacja Europy oraz nowoczesna organizacja państwa – sieci. W tych warunkach dobra kultury można utożsamiać z dobrem szczególnie chronionym, zarówno zbiorowym jak i indywidualnym⁶. Bezpieczeństwo kulturowe staje się odrębną kategorią bezpieczeństwa narodowego⁷. Wynika to z faktu, iż podstawowym zadaniem państwa jest dbanie o byt i rozwój narodu jako konstytucyjnej władzy zwierzchniej.

Tak też rola kultury została określone w ustawie zasadniczej RP. Zgodnie z art. 6 ust. 1 Konstytucji RP⁸ Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania

⁵ O. Waever, *Identity, integration, and security: solving the sovereignty puzzle in EU studies* (w:) *Journal of International Affairs* 1995 Nr 48, s. 1–43.

⁶ Należy tu zaznaczyć, że nie ma jednej, przyjętej na gruncie prawnym definicji kultury.

⁷ W. Kitler, A. Skrabacz, *Bezpieczeństwo ludności cywilnej*, Towarzystwo Wiedzy Obronnej, Warszawa 2010, s. 51.

⁸ Konstytucja RP Tekst Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. 1997 r., Nr 78 poz. 483 z późn. zmianami.

i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Pojęcie dóbr kultury użyte w przepisach Konstytucji RP⁹ obejmuje wszystkie elementy składające się na kategorię dziedzictwa narodowego, kulturowego¹⁰.

Strategia

W określonych powyżej warunkach prawnych powstają także strategie i różne programy europejskie dotyczące wspólnych działań w obszarze kultury.

Jedną z strategii została określona we wnioskach z projektu Rady Europy dotyczących kultury regionów.

Dokument ten porusza kwestię zmian, jakim podlega Europa, wymieniając kryzysy w dziedzinie ekonomii, stosunkach społecznych, etyce, polityce i kulturze, objawiające się apatią, pesymizmem i indyferentyzmem kulturowym.

W takich warunkach niezbędne wydają się zmiany, które obejmują metropolizację i rozwój lokalny, traktowanie regionów jako uprzywilejowanych partnerów w drodze do rozwoju kulturowego (decentralizacja kultury, jej unikalny charakter związany z tradycją i historią danego regionu), demokratyzację kulturalną, która priorytetowo traktuje człowieka, jego kreatywność i wiedzę, obejmująca media, rozrywkę i technologię, angażowanie animatorów kultury, których podstawowym zadaniem jest polepszenie komunikacji między różnymi systemami.

W rezolucji Rady Europy z dnia 16 listopada 2007 r. dotyczącej europejskiego planu działań na rzecz kultury¹¹ podkreśla się, że kultura i jej specyficzne cechy, w tym różnorodność językowa, stanowią kluczowe elementy procesu integracji europejskiej opartego na wspólnych wartościach i wspólnym dziedzictwie, procesu, który uznaje, szanuje i propaguje różnorodność kulturalną i przekrojową rolę kultury. W rezolucji określono podstawowe cele działania, do których zaliczamy:

- a) propagowanie różnorodności kulturowej i dialogu międzykulturowego;
- b) propagowanie kultury jako katalizatora twórczości w ramach strategii liżbońskiej na rzecz wzrostu, zatrudnienia, innowacji i konkurencyjności;
- c) propagowanie kultury jako istotnego elementu stosunków międzynarodowych Unii.

W zakresie działań na rzecz różnorodności uznano za konieczne:

- a) zachęcanie artystów i innych osób zawodowo działających w dziedzinie kultury do mobilności,

⁹ Zob. art. 73 Konstytucji RP „Każdemu zapewnia się wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury”.

¹⁰ K. Zeidler, *Pojęcie „dziedzictwa narodowego” w Konstytucji RP i jego prawna ochrona*, GSP 2004, nr 12, s. 346, S. Krzemiń-Ojak, *Przyszłość tradycji. Próba prognostycznego ujęcia roli dziedzictwa kulturowego*, OZ 1991 nr 1, s. 4–6.

¹¹ Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, nr C 287/1 z 29.11.2007 r.

b) promowanie dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza poprzez przemieszczanie kolekcji oraz wspieranie procesu cyfryzacji, mając na względzie poprawę dostępu ludności do różnych kulturowych i językowych form wyrazu,

c) promowanie dialogu międzykulturowego jako trwałego procesu przyczyniającego się do tworzenia tożsamości europejskiej, europejskiego obywatelstwa i spójności społecznej, w tym dzięki rozwojowi kompetencji międzykulturowych wśród obywateli.

W zakresie propagowania kultury jako katalizatora twórczości należy podjąć działania takie jak:

a) propagowanie lepszego wykorzystania wzajemnych związków między kulturą a edukacją, w szczególności poprzez wspieranie edukacji artystycznej i aktywnego uczestnictwa w działalności kulturalnej, mając na względzie rozwój kreatywności i innowacyjności,

b) dołożenie starań w celu zapewnienia możliwości szkolenia z dziedziny biznesu i przedsiębiorczości osobom działającym zawodowo w branży kultury i branży twórczej,

c) tworzenie środowiska sprzyjającego rozwojowi branży kultury i branży twórczej, w tym sektora audiowizualnego, które wpłynie na zwiększenie potencjału tych branż, a zwłaszcza małych i średnich przedsiębiorstw, dzięki lepszemu wykorzystaniu istniejących programów i inicjatyw oraz dostarczaniu bodźców do tworzenia partnerstw twórczych między sektorem kultury a innymi sektorami, również w kontekście rozwoju lokalnego i regionalnego.

Z kolei w zakresie propagowania kultury jako istotnego elementu stosunków międzynarodowych Unii Europejskiej niezbędne są następujące działania:

a) wzmocnienie roli kultury w stosunkach międzynarodowych UE i jej polityce rozwojowej,

b) promowanie konwencji UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego i przyczynianie się do jej wdrażania na szczeblu międzynarodowym,

c) propagowanie dialogu międzykulturowego i interakcji między społeczeństwami obywatelskimi państw członkowskich UE i państw trzecich,

d) zachęcanie do dalszej współpracy między instytucjami kulturalnymi – w tym między instytutami kultury – państw członkowskich znajdującymi się w państwach trzecich oraz z ich odpowiednikami w tych państwach.

W rezolucji podkreśla się, że działania podejmowane dla osiągnięcia tych celów powinny przynosić Europie rzeczywiste nowe wartości oraz powinny być realizowane z pełnym poszanowaniem zasady pomocniczości. Wspólne wytyczne na szczeblu UE nie wykluczają określania i realizowania przez państwa członkowskie ich własnych celów polityki krajowej na poziomie narodowym. Zaznacza się także, że te cele należy traktować jako elastyczne ramy, które mają ukierunkować przyszłe działania w dziedzinie kultury.

Warto także w tym miejscu przywołać decyzję nr 1983/2006 /WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 18 grudnia 2006 r. w sprawie Europejskiego Roku Dialogu Międzykulturowego¹², w której podkreśla się, iż jednym z głównych zadań projektu integracji europejskiej jest znajdowanie sposobów prowadzenia dialogu międzykulturowego i dialogu między obywatelami, tak aby zwiększyć poszanowanie dla różnorodności kulturowej i umożliwić funkcjonowanie w złożonych realiach społeczeństw europejskich, przy współistnieniu różnych tożsamości i przekonań kulturowych. Dla dialogu międzykulturowego ważne jest podkreślanie znaczenia wkładu różnych kultur w dziedzictwo państw członkowskich i sposób życia ich obywateli oraz uznanie, że kultura i dialog międzykulturowy są kluczowe dla uczenia się harmonijnego współżycia. W decyzji określa się narzędzia do realizacji tych celów. Instrumentami tymi są m.in. imprezy okolicznościowe i inicjatywy o wymiarze europejskim, mające na celu propagowanie dialogu międzykulturowego przez bezpośredni udział lub dotarcie w inny sposób do jak największej liczby osób.

W duchu dialogu międzykulturowego opublikowano Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetów Regionów z 19 lipca 2010 r. w sprawie wdrożenia Europejskiej agendy kultury¹³. W sprawozdaniu określono pozycję kultury w polityce unijnej. Według tego dokumentu, „Kultura leży u podstaw projektu europejskiego i stanowi fundament, na którym opiera się „jedność w różnorodności” Unii Europejskiej. Połączenie poszanowania dla różnorodności kulturowej i zdolności do jednoczenia się wokół wspólnych wartości zagwarantowały pokój, stabilność i solidarność, które panują w UE. W dobie globalizacji kultura może w wyjątkowy sposób przyczynić się do realizacji europejskiej strategii na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, wspierającej stabilność, wzajemne zrozumienie i współpracę na całym świecie”. W dokumencie tym określa się wkład poszczególnych państw członkowskich w działania związane z kulturą. Wymieniono m.in. polską inicjatywę „Kultura się liczy!”, podkreślono rolę kultury zarówno w gospodarce, jak i życiu społecznym, która wpisuje się w cel agendy nr 2, czyli propagowanie kultury jako „katalizatora twórczości”.

Komisja zaproponowała w agendzie kilka nowych metod pracy, a w szczególności otwartą metodę koordynacji i bardziej zorganizowany dialog z sektorem kultury.

W planie prac Rady w sprawie kultury na lata 2008–2010 ustanowiono cztery grupy ekspertów do wspólnej pracy w ramach otwartej metody koordynacji w celu wymiany doświadczeń i sporządzenia zaleceń dotyczących tematów priorytetowych określonych w planie prac:

- przedsiębiorstw z branży kultury i branży twórczej;
- synergii kultury i edukacji;
- mobilności artystów i innych osób zawodowo działających w dziedzinie kultury;
- wzajemnego udostępniania zbiorów muzealnych.

¹² Dz.U. L 412 z 30.12.2006, s. 44–50.

¹³ KOM(2010)390 wersja ostateczna.

Z kolei w Konkluzjach Rady i przedstawiciele rządów państw członkowskich zebranych w Radzie w sprawie planu prac w dziedzinie kultury na lata 2011–2014¹⁴ stwierdzono, iż kultura może przyczynić się do realizacji celów strategii na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu „Europa 2020” oraz określono sześć celów prac rozwojowych:

- priorytet A: różnorodność kulturowa, dialog międzykulturowy oraz kultura dostępna i sprzyjająca włączeniu społecznemu,
- priorytet B: przemysł kultury i przemysł kreatywny,
- priorytet C: umiejętności i mobilność,
- priorytet D: dziedzictwo kulturowe, w tym mobilność zbiorów muzealnych,
- priorytet E: kultura w ramach stosunków zewnętrznych,
- priorytet F: statystyki w zakresie kultury.

Jednocześnie w dokumencie tym określono dyrektywy dla Prezydencji Rady. Zadaniem Prezydencji jest m.in. przedstawienie państwom członkowskim właściwych inicjatyw w innych obszarach działania Komisji lub Rady, które mają wpływ na kulturę, organizowanie spotkań wyższych urzędników ministerstw kultury w celu omówienia i wykorzystania wyników uzyskanych w ramach planu prac, organizowanie nieformalnych spotkań wyższych urzędników ministerstw kultury i wyższych urzędników odpowiedzialnych za kulturę w ministerstwach spraw zagranicznych, tak aby wypracować strategiczne podejście do kultury w ramach stosunków zewnętrznych i aby wzmocnić współpracę w tym zakresie, organizowanie, w kontekście wykonywania planu prac, spotkań wyższych urzędników ministerstw kultury i wyższych urzędników z innych sektorów.

Sama strategia „Europa 2020” zaproponowana przez Komisję Europejską ma na celu skierowanie Europy z powrotem na ścieżkę długoterminowego rozwoju za pomocą środków służących propagowaniu inteligentnego i zrównoważonego wzrostu sprzyjającego włączeniu społecznemu. Według propozycji kultura może odgrywać fundamentalną rolę za pośrednictwem m.in. projektów przewodnich, takich jak „Unia innowacji” (kreatywna ekologia, innowacje pozatechnologiczne), „Agenda cyfrowa” (umiejętność korzystania z mediów, nowe otoczenie dla twórczości i dostęp do kultury) oraz „Nowe umiejętności w nowych miejscach pracy” (kompetencje międzykulturowe i umiejętności przekrojowe). Celem jest umacnianie roli kultury w rozwoju regionalnym i lokalnym w ramach polityki spójności (kreatywne i międzykulturowe miasta i regiony). Z kolei poza granicami UE znaczenie kultury w polityce rozszerzenia i w stosunkach zewnętrznych jest ściśle powiązane z celem nadania Europie miana najlepszego miejsca do tworzenia, propagującego zrównoważoną wymianę i współpracę kulturalną z resztą świata.

Dążenia Unii Europejskiej, wynikające z celów traktatowych, związane z propagowaniem różnorodności kulturowej narodów europejskich, charakteryzują cele

¹⁴ Dz.U. C 325 z 2.12.2010, s. 1–9.

strategiczne Unii w dziedzinie kultury. Dialog międzykulturowy oraz pluralizm stanowią podstawowe wytyczne dla działań państw narodowych na poziomie europejskim. Celom tym przyporządkowane są zasady organizacji przedsięwzięć unijnych, w tym organizacji prezydencji w UE.

Cele kulturowe Prezydencji w UE

Przewodnictwo w centrum decyzyjnym Unii, czyli Radzie Unii Europejskiej, jest okresem szczególnym dla każdego państwa członkowskiego. W czasie przewodnictwa przez pół roku jedno z państw członkowskich staje się najważniejsze w Unii, ponieważ wpływa w ten sposób na kreację najważniejszych celów polityki Unii Europejskiej, także w obszarze polityki kulturalnej, w ramach formalnych bądź nieformalnych spotkań, również na najwyższym szczeblu. W ten sposób, państwo takie ma udział w zapewnieniu skuteczności i realizacji polityki Unii Europejskiej. Przygotowanie i sprawowanie Prezydencji wiąże się z organizacją wymiany poglądów w sprawach trudnych, które niejednokrotnie poruszane na forum wspólnotowym, wywołują kontrowersje i spór. Tego typu wymiana myśli i postaw obejmuje także dialog międzykulturowy. Realizacja celów przewodnictwa w Unii Europejskiej odnosi się także do zagadnień związanych z kulturą.

W okresie przewodnictwa Polski w Radzie Unii Europejskiej, głównym przesłaniem Krajowego Programu Kulturalnego Prezydencji 2011 było hasło *Art for Social Change*, czyli kultura jako narzędzie zmiany społecznej. *Art for Social Change* to pojęcie, którym określone są działania artystyczne mające na celu zmianę świadomości społecznej. Wspomniany tu nurt sztuki współczesnej ma wywoływać zmianę poprzez wsparcie dla innowacyjności i krytycznego myślenia. W działaniach promujących polską kulturę w Unii Europejskiej zostały zaangażowane instytucje kulturalne.

Zgodnie z wnioskami raportu Zespołu Doradców Strategicznych Prezesa Rady Ministrów „Polska 2030”, decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Narodowemu Instytutowi Audiowizualnemu (NInA) została powierzona koncepcja i realizacja Krajowego Programu Kulturalnego Polskiej Prezydencji 2011, natomiast Instytutowi Adama Mickiewicza realizacja zagranicznych wydarzeń Programu Kulturalnego Polskiej Prezydencji 2011.

W ramach Programu wiele spotkań i imprez miało przybliżyć idee programu Partnerstwa Wschodniego. Zagraniczny Program Kulturalny Polskiej Prezydencji 2011 był realizowany pod hasłem I, CULTURE.

Obie sfery działania, krajowa i zagraniczna, pełniły zadanie kluczowe dla państwa członkowskiego, czyli promocję kultury polskiej, realizowaną na zlecenie Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Mimo że polska prezydencja przypadała w okresie światowego kryzysu ekonomicznego, polskie prezentacje poza granicami Polski zobaczyło ponad 19 milio-

nów osób. Program obejmował ponad 400 wydarzeń organizowanych w 10 stolicach: Brukseli, Berlinie, Londynie, Paryżu, Madrycie, Moskwie, Kijowie, Mińsku, Tokio i Pekinie. Realizowany był we współpracy z zagranicznymi partnerami, polskimi instytucjami kultury oraz placówkami Ministerstwa Spraw Zagranicznych – ambasadami, konsulatami i Instytutami Polskimi¹⁵.

Jednocześnie, w Polsce przygotowano ponad 1000 projektów artystycznych, w których brało udział 170 organizacji partnerskich, przygotowano 120 festiwali i wydarzeń organizowanych przez narodowe instytucje kultury w Sopocie, Wrocławiu, Krakowie, Poznaniu i w Warszawie oraz dodatkowo w Lublinie, Białymstoku, Katowicach i Krasnogrudzie. Projekty te były realizowane we współpracy z organizacjami lokalnymi, pozarządowymi oraz licznymi partnerami europejskimi¹⁶.

Według M. Merczyńskiego, dyrektora NInA „poprzez kreatywne działanie, postrzeganie siebie i własnej aktywności w szerszym kontekście, można potraktować kulturę i sztukę jako wartości sprawcze, zakorzenione w realnym świecie i podejmujące z nim dyskusję”. Realizując to założenie, organizację krajowego programu powierzano różnym instytucjom na poziomie lokalnym, przede wszystkim organizacjom pozarządowym oraz samorządom terytorialnym.

Kultura a tożsamość: bezpieczeństwo kulturowe

Znaczenie działań państw członkowskich w przestrzeni kultury wzrasta wraz z rozwojem przemysłu kultury i konwergencji różnie pojmowanych usług w obszarze komunikacji elektronicznej. Jak już wskazałam, polityka Unii Europejskiej obejmuje także problematykę kulturową państw narodowych, w tym zakresie, w jakim poszczególne problemy dotyczą kwestii wspólnego rynku. Dotyczy to, w szczególności, zagadnień związanych z ochroną własności intelektualnej, które obejmują m.in. problematykę konkurencji, a która stanowi podstawową zasadę regulacji europejskich.

Rozwój przemysłów kreatywnych, które przyczyniają się w znacznym stopniu do rozwoju gospodarczego poszczególnych państw, powinien stymulować strategię kulturową Unii. Wskazuje na to P. Kern, według którego „(...) ustawodawcy powinni również zadbać o wsparcie polityczne i instytucjonalne dla idei kreatywności i współpracy kulturowej. Europa stała się dominującą siłą gospodarczą na świecie dzięki temu, że Europejczycy konkurowali między sobą o to, która z kultur zdobędzie przewagę. W dobie globalizacji Europa musi konkurować z resztą świata w inny sposób. Ponieważ nasz kontynent łączy rozmaite kultury i języki, państwa europejskie muszą nawiązać współpracę, by razem promować różnorodność i nie

¹⁵ http://www.culture.pl/kalendarz-pelna-tresc/ /eo_event_asset_publisher/L6vx/content/kultura-w-czasach-prezydencji.

¹⁶ <http://www.nina.gov.pl/prezydencja/artyku%C5%82/2011/05/30/uwaga-na-kultur%C4%99!-krajowy-program-kulturalny-polskiej-prezydencji-2011> (20.02.2012).

dopuszczyć do zmarginalizowania mniej rozpowszechnionych języków i przejawów kultury”¹⁷. Autor ten postuluje, aby poprzez konsolidację działań w umacnianiu różnorodności kultur, państwa członkowskie przyczyniały się do uatrakcyjnienia Europy jako kontynentu kreatywnego. Dlatego konieczne jest predefiniowanie celów strategicznych UE w obszarze kultury, które nie mogą odnosić się jedynie do ochrony dziedzictwa kulturowego, zapewnienia dostępu do tego zasobu czy stymulowania turystyki. W obecnych warunkach rozwojowych niezbędne jest definiowanie tych celów w kierunku polityki kreatywności. Aktualny model rozwoju kreatywności powoduje, że „sektor kultury trafił z peryferii gospodarki do jej centrum”¹⁸. Tym bardziej, należy traktować zagadnienie kultury jako istotne dla dalszego rozwoju Unii¹⁹. Jest to problem kluczowy, także wobec oceny warunków, w jakich funkcjonuje Unia Europejska. Dotyczy to kwestii współistnienia wielokulturowych społeczeństw we wspólnocie powiązanej zależnościami regulacji wspólnego rynku. Równouprawnieniu wielu kultur, otwartości na zróżnicowanie kulturowe, towarzyszy zamknięcie się Unii Europejskiej na ingerencję z zewnątrz. Można powiedzieć, że integracja europejska, która charakteryzuje się otwarciem na różnorodność kulturową, stanowi jednocześnie instrument gwarantujący bezpieczeństwo narodowe, i jego szczególną odmianę, czyli bezpieczeństwo kulturowe poszczególnych społeczeństw.

W takich warunkach, kiedy wykluczenie kultur zewnętrznych „pozaeuropejskich” gwarantuje bezpieczeństwo, które staje się głównym celem strategii kulturowej Unii, pojawiają się pytania o fundamentalizm kulturowy. Czy w warunkach różnorodności kultur nie dochodzi do konfliktów wewnętrznych, jeśli kultury mogą być sprzeczne i mogą wywoływać oczywiste antagonizmy? Dla tego typu rozważań niezwykle inspirujące, ale jednocześnie klasyczne – zwłaszcza w nowych warunkach technologicznych – jest ujęcie kultury w kontekście przestrzennym.

Według V. Stolcke, fundamentalizm kulturowy układa kulturę przestrzennie, czyli każdą zgodnie z jej miejscem w przestrzeni. Niewątpliwie taką przestrzenią jest Unia Europejska. Oczywiście, taką przestrzenią jest przede wszystkim państwo narodowe. Imigracja zewnętrzna, według tego stanowiska, stanowi polityczne zagrożenie dla integralności i tożsamości narodowej. Tłumaczy się to tym, że imigranci są pod względem kulturowym zróżnicowani, państwo narodowe zawdzięcza zaś byt odrębnej, mającej wyraźne granice wspólnocie, która rodzi jednakowe u wszystkich poczucie przynależności i lojalność, oparte na wspólnym języku,

¹⁷ P. Kern, polityka kulturalna: Nowe trendy w Europie, op. cit., s. 69.

¹⁸ M. Hutter, *Kultura w gospodarce ery kreatywności i doznań* (w:) *Ekonomika Kultury. Od teorii do praktyki*, red. B. Jung, Narodowe Centrum Kultury, Instytut Adama Mickiewicza Warszawa 2011, s. 47.

¹⁹ Na temat klasy kreatywnej por. R. Florida, *Narodziny klasy kreatywnej*, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2010.

tradycjach kulturowych i wierzeniach²⁰. Teoria przestrzeni kultur traci jednak na znaczeniu wobec rozwoju działań w cyberprzestrzeni, która jest globalna, uniwersalna i otwarta na każdy aspekt każdej kultury. W sieci powstaje alternatywna struktura społeczna, składająca się z grup powiązanych ze sobą poglądami, stosunkiem do życia i rzeczywistości, wykazujących podobną aktywność w świecie wirtualnym. W tych okolicznościach zagrożenia związane z ekspansją sieci i państwa w sieci muszą stać się częścią polityki kulturalnej.

Dotyczy to także kwestii fundamentalnych, związanych z ochroną prawa do prywatności, ludzkiej godności i swobody wyrażania opinii, które stanowią podstawy państwa demokratycznego. W sytuacji kryzysu tożsamości, przynależności, to kultura staje się tematem dysputy, a wydarzenia kulturalne miejscem umacniania więzi kulturowych. Nie odnosi się to jedynie do systemu wartości, uznanego przez Unię Europejską, a wynikającego ze śródziemnomorskich tradycji i chrześcijańskiej etyki. Jest to też strefa wielokulturowych tożsamości poszczególnych państw narodowych. Tym samym zagadnienie to dotyka bezpośrednio bezpieczeństwa kulturowego każdego państwa. Kluczowym pytaniem jest to, dotyczące kwestii odnoszących się do wartości, które mają być chronione. Czy są to zagadnienia dotyczące tylko kultury wysokiej, czy być może także kultury pop? Czy odnosi się to do kultury europejskiej jako takiej, czy kultur zróżnicowanych, regionalnych, lokalnych? Z tych powodów nowego znaczenia nabiera zagadnienie definicji celów w strategii kulturalnej Unii Europejskiej. W takich warunkach należy też oceniać wnioski z dysput dotyczących europejskiej polityki kulturalnej.

Wnioski pokongresowe. Debaty²¹

Jednym z kluczowych wydarzeń organizowanych w ramach polskiej Prezydencji w UE, które niewątpliwie będą miały wpływ na realizację dialogu międzykulturowego, był Europejski Kongres Kultury.

Europejski Kongres Kultury we Wrocławiu trwał cztery dni, zakończył się w niedzielę, 11 września 2011 r. Na Kongresie spotkali się przedstawiciele różnych środowisk związanych z kulturą, począwszy od przedstawicieli młodego pokolenia twórców, teoretyków, ekspertów w dziedzinie kulturoznawstwa i innych obszarów nauki, bliskich kulturze, nie wyłączając przedstawicieli administracji publicznej, instytucji europejskich oraz organizacji pozarządowych. Łącznie odbyło się 13 debat głównych i kilkanaście spotkań z intelektualistami z Europy i świata. Przygotowano ponad 100 interdyscyplinarnych projektów (w których uczestniczyło 550 animatorów kultury, twórców i artystów). W przygotowania Kongresu zaangażowa-

²⁰ V. Stolcke, *Talking culture: new boundaries, new rhetorics of exclusion*, *Current Anthropology*, 1995 tom. 36 (1) za D. Morley, *Przestrzenie domu. Media, mobilność i tożsamość*, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2011, s. 275.

²¹ Treść debat dostępna na stronie www.nina.gov.pl.

nych było blisko 100 organizacji pozarządowych. Z akredytacji Europejskiego Kongresu Kultury skorzystało 15 tysięcy osób, w tym 430 przedstawicieli mediów z Polski i zagranicy. Ponadto wydano 5 tysięcy wejściówek. Zakłada się, że we wszystkich kongresowych wydarzeniach wzięło udział około 200 tysięcy uczestników²².

W ramach Kongresu odbyły się spotkania, podczas których poruszono tematy ściśle związane ze współczesnymi uwarunkowaniami społecznymi, dotyczącymi działań w zakresie kultury. Podczas debat poruszano kwestie roli kultury w procesach przemian społecznych i politycznych, zagadnienia związane z przyszłością własności intelektualnej w środowisku cyfrowym, ekonomiką kultury, otwartością kultury, przetwarzaniem kultury, związków kultury z władzą, jej interdyscyplinarności, czy europejskością i europeizacją²³.

Jednym z kluczowych tematów była rola Europy i europejskości wobec przemian społecznych, związanych z globalizacją.

Podczas panelu „Obca Europa” moderator D. Ilić²⁴ stwierdził, że współcześnie funkcjonujące modele narodowe, z odrębnościami poszczególnych krajów (podziały językowe, odmienne modele życia), nie są adekwatne do przemian społecznych w Europie. Według D. Ilić’a należy przestać skupiać się na odrębnościach modeli narodowych a zacząć czerpać ze wspólnych doświadczeń, uświadamiać sobie ich pokrewieństwa. „Republikanizm we Francji czy wielokulturowość w Wielkiej Brytanii doprowadziły zasadniczo do tych samych rezultatów – marginalizacji i dyskryminacji. W każdym z wybranych przez mnie miast dostrzegam oznaki frustracji i braku poczucia bezpieczeństwa. I każde z nich skupia się na własnych problemach, żadne nie potrafi stworzyć narracji, która umieściłaby je w szerszym, ponadlokalnym kontekście. Tymczasem Europa to według mnie sztuka tłumaczenia – tłumaczenia doświadczeń tkwiących w lokalnych językach na jeden wspólny dialekt”²⁵.

W tym znaczeniu pojęcia europejskości moglibyśmy mówić o bezpieczeństwie kulturowym odnoszącym się kategorii szczególnej, jaką będzie bezpieczeństwo kulturowe europejskie. Nie mieści się już ono w przyjętym schemacie bezpieczeństwa kulturowego poszczególnych państw członkowskich, ale obejmuje szereg narodowych modeli kulturowych, a jednocześnie stanowi odrębną przestrzeń, związaną z pluralizmem kultur.

Uczestnicy debaty zwrócili uwagę na takie zjawisko jak „kultura unikania” (culture of avoidance) w warunkach migracji społeczeństw, które jest bezpośrednim efektem poszukiwania emocjonalnego bezpieczeństwa na obcym terytorium.

²² Dane na stronie: http://www.culturecongress.eu/static/congress_summary (20.02.2012).

²³ Dane dotyczące panelistów pochodzą ze strony <http://www.culturecongress.eu/polski/people>.

²⁴ Literaturoznawca, dziennikarz, wydawca, tłumacz. Założyciel (1994 r.) i redaktor naczelny najważniejszego w Serbii magazynu literackiego i kulturalno-społecznego „Reč” („Słowo”). Od 2003 prowadzi swoje wydawnictwo „Fabrika knjiga” („Fabryka książek”), w którym wydaje publikacje dotyczące wydarzeń lat 90. w byłej Jugosławii.

²⁵ Debata Obca Europa, EKK.

Ta problematyka odnosi się także do powstających na tym tle konfliktów. Związana jest z pluralizmem światopoglądów i tożsamości europejskiej. Z tych powodów trudno definiować pojęcie „europejskości”. Według panelistki A. Akšamija²⁶, to kultura współuczestniczy w tworzeniu, definiowaniu lub kwestionowaniu europejskiej tożsamości. Zmienia się też definicja samej Europy i Europejczyków. Debata dotyczyła europejskiej różnorodności kultur, ale także tzw. kultury europejskiej, „abstrakcyjnego” pojęcia, promowanego w dyskusji na temat jednolitej Europy.

Odpowiedzi na temat europejskości próbowano udzielić podczas debaty zatytułowanej „Bajki robotów”. Debata dotyczyła transformacji, która objęła wszystkie społeczeństwa Europy, a która odnosi się do rozwoju nowych technologii, zmieniających wszelkie aspekty życia. W panelu tym poruszono kwestie wpływu nowych mediów na zmiany kultury i Europy, wskazano na niemoc kreatywną i pesymizm, który blokuje wszelkie inicjatywy. Omówiona została także koncepcja „uniwersalnej tożsamości europejskiej i kultury europejskiej” jako swoistej matrycy kulturowej dla Europy.

Jednocześnie, należy zauważyć, że to kultura wyzwala przemiany społeczne i polityczne. Na taki charakter działań kulturowych wskazali paneliści tematu „Kultura w akcji”. Podczas dyskusji odwoływano się do działań rewolucyjnych w krajach arabskich podkreślając znaczenie Unii Europejskiej. Według G. Sormana²⁷ „rządy europejskie przyznają obecnie, że prawa człowieka i demokracja w krajach arabskich muszą być wspierane przez Unię Europejską. To oznacza koniec tej zdemaskowanej przez Saida fantazji na temat inności Orientu²⁸. Rewolucje w krajach arabskich udowodniły, że mimo różnic kulturowych wszyscy mamy wspólne cele, wspólne aspiracje, że dla wszystkich ważne są: godność, wolność, swoboda wypowiedzi, prawo do odmienności”.

Oczywiście na zmiany społeczne i poszukiwanie nowych systemów wartości wpływa postęp cywilizacyjny, a w raz z nim rozwój nowych technologii. G. Sorman podkreślił, że „osobiste wybory i zachowania determinuje nasza kultura, nasza własna historia oraz tradycje kraju, z którego pochodzimy. Owszem, to prawda, ale wpływa na nas również czas, w którym żyjemy. Co więcej: dzięki telefonom komórkowym, internetowi, telewizji, podróżom – jesteśmy obecnie o wiele bardziej obywatelami swoich czasów, niż byliśmy kiedykolwiek wcześniej. Zawdzięczamy to oczywiście globalizacji. Zwykle wiążemy globalizację z komunikacją, handlem, ekonomią. Ale globalizacja oznacza coś więcej: jest jak nowa cywilizacja, oferująca obywatelom wspólny system wartości. I, jak już mówiliśmy, to w imię tych uniwersalnych wartości ludzie w różnych krajach wychodzą na ulice. I robią to jednocześnie.” Z kolei R. Triki²⁹ podkreśliła, że kultura i demokracja muszą być zawsze oparte na koncepcji ludzkiej godności. Uwarunkowania technologiczne

²⁶ Azra Akšamija zajmuje się historią architektury, analizując ją jako przestrzeń kultury i skupiając się przede wszystkim na religijnej architekturze islamu.

²⁷ Wpływowy intelektualista, eseista i publicysta polityczny.

²⁸ E. Said, *Orientalizm*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2005, s. 512.

²⁹ Filozofka, krytyczka sztuki, kuratorka i wykładowca.

i rozwój komunikacji mogą wspierać różnorodność kultur, ale stanowią też dla nich zagrożenie.

Spśród wspomnianych powyżej debat, na szczególną uwagę zasługuje panel „Wikianarchia”, który odnosił się do problematyki prawa autorskiego w środowisku cyfrowym. Zagadnienie prawa autorskiego jest przedmiotem dyrektyw europejskich, które wprowadzają minimum ochrony³⁰, stanowi sferę regulacji europejskich, związaną bezpośrednio z dziedziną kultury. W kontekście zapewnienia bezpieczeństwa kulturowe temat ten, na forum europejskim, ma zasadnicze znaczenie w dyskusji, co do potrzeby przyszłych regulacji adekwatnych do warunków cyfrowych. Zachowuje to znaczenie ze względu na praktyczną stronę realizacji projektów kulturowych w przestrzeni unijnej i światowej za pomocą sieci teleinformatycznych. Wynika to z faktu powszechnego stosowania Internetu w procesie kulturotwórczym. Według R. „Rick” Falkvinge³¹, „Internet to integralna część społeczeństwa – narzędzie, przy pomocy którego obywatele realizują swoje podstawowe prawa. Anonimowy dostęp do niefiltrowanego i niemonitorowanego Internetu jest takim samym podstawowym prawem, jak te, które realizujemy za jego pośrednictwem”. Prawo autorskie i prawnoautorskie monopole umożliwiają niektórym przedsiębiorstwom stawianie własnego interesu ponad prawami obywateli, co jest niedopuszczalne ze względu na prawa fundamentalne. Według tego panelisty, to biznes musi się dostosować do reguł narzuconych przez społeczeństwo, a nie odwrotnie. Potwierdziła to stanowisko R. Xalabarder³² stwierdzając, że system prawa autorskiego nie powinien służyć ochronie istniejących modeli biznesowych. Prawo autorskie zawsze było dostosowane do technologii, znanej w danym czasie.

³⁰ Dyrektywa z dnia 14.5.1991 r. o ochronie prawnej programów komputerowych (91/250/EWG), Dz.U. L 122 z 17.5.1991, s. 42; dyrektywa z dnia 12.12.2006 r. w sprawie najmu i użyczenia oraz określonych prawa pokrewnych prawu autorskiemu w zakresie własności intelektualnej (2006/115/WE) Dz.U. C 184E z 8.7.2010, s. 331—337; dyrektywa z dnia 27.9.1993 r. w sprawie koordynacji określonych przepisów prawa autorskiego oraz praw pokrewnych w odniesieniu do przekazu satelitarnego i rozpowszechniania kablowego (93/83/EWG) Dziennik Urzędowy L 167, 22/06/2001 s. 0010 - 0019, dyrektywa z dnia 12.12.2006 r. w sprawie czasu ochrony prawa autorskiego i niektórych praw pokrewnych (2006/116/WE) Dz.U. L 372 z 27.12.2006, s. 12, dyrektywa z dnia 11.3.1996 r. w sprawie prawnej ochrony bazy danych (96/9/WE) Dz.U. WE nr L 77, z 27.03.1996, s. 20, dyrektywa z dnia 22.5.2001 w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym (2001/29/WE) Dziennik Urzędowy L 167, 22/06/2001 s. 0010 - 0019, dyrektywa w sprawie prawa autora do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży oryginalnego egzemplarza dzieła sztuki (2001/84/WE) Dz.U. L 272 z 13.10.2001, s. 32—36, dyrektywa w sprawie egzekwowania prawa własności intelektualnej (2004/48/WE) Dz.U. L 157 z 30.4.2004, s. 16.

³¹ Jest jednym z założycieli i liderów Piratpartiet (Partii Piratów), radykalnego ruchu politycznego. Działając pod piracką banderą, organizacja chce powrotu do pionierskich czasów Internetu, gdy panowała w nim niczym nieograniczona wymiana informacji, a użytkownicy sieci nie musieli się bać o zachowanie swojej anonimowości. Autor słów: „Prawa autorskie nie chronią prawa własności. One ograniczają to prawo.”

³² Prawniczka, specjalizująca się w prawie autorskim. Jej działalność naukowa i edukacyjna koncentruje się wokół tematu własności intelektualnej, rozpatrywanego w kontekście sztuki, przemysłu filmowego i rozrywkowego oraz Internetu. Autor słów: „Ludzie są dziś coraz bardziej świadomi, co to znaczy być artystą i dlaczego sztuka powinna być prawnie chroniona.”

Z kolei R. Markiewicz³³ stwierdził, że ochrona autorsko-prawna coraz bardziej się rozszerza i prowadzi nawet do ograniczania domeny publicznej. „Prawo autorskie jest potrzebne, ponieważ służy realizacji wartości uniwersalnych, wymaga jednak modyfikacji, aby odpowiadało realnym potrzebom społeczeństwa informacyjnego. Mamy tu do czynienia z dziwnym rodzajem własności. Cokolwiek napiszemy, natychmiast chronione jest na całym świecie prawem autorskim. I nadal tak powinno być. Zmiany, które wymuszają nowe warunki powinny dotyczyć w pierwszej kolejności możliwych wyjątków oraz nowych licencji, które trzeba wymyślić i wdrożyć.” Radykalnie podsumował dyskusję J. Smiers³⁴ uznając zakazy korzystania z dzieł za zagrożenie dla demokracji, czego rezultatem jest ostatecznie skostnienie kultury.

Dyskusja na temat przyszłości prawa autorskiego obejmuje liberalizację zasad, na jakich korzysta się z wszelkiego dziedzictwa kulturowego, jak i stanowisko popierające większą ochronę praw i ścisły nadzór nad udostępnianiem treści w środowisku cyfrowym. Bez wątpienia zagadnienie to będzie stanowić główny punkt dyskusji na temat przyszłych regulacji w dziedzinie kultury. Temat prawa autorskiego jest przedmiotem rozważań na forum międzynarodowym, stanowi też element polityki regulacyjnej Unii. Ze względu na globalną przestrzeń oddziaływania, wymaga szczególnego podejścia i działań wykraczających poza granice państwowe. Powstają tu jednak pytania o zakres regulacji unijnych w tej dziedzinie, bezpośrednio odnoszącej się do kultury, także kultury narodowej³⁵.

Dotykając tematu znaczenia wydarzeń kulturalnych polskiej prezydencji nie można pominąć pracy Z. Baumana: *Kultura w płynnej nowoczesności*³⁶, która została wydana w ramach Krajowego Programu Kulturalnego Prezydencji. Autor porusza w niej m.in. temat kultury w jednoczącej się Europie uznając Unię Europejską za rękojmię bezpieczeństwa tożsamości zebranych w niej narodów: „To globalizacja, nadgryzając suwerenność państw – narodów, kruszy wał ochronny niezależności terytorialnej, za jakim tożsamość narodowa przez dwa z górą stulecia się chroniła i w jakim upatrywała gwarancję bezpieczeństwa. Kruszyłyby narodowe suwerenności jeszcze zacieklej i czyniła więcej w nich wyłomów, gdyby nie

³³ Profesor zwyczajny prawa, jeden z najlepszych znawców prawa autorskiego i prasowego w Polsce, szef Instytutu Prawa Własności Intelektualnej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Autor słów: „Jesteśmy w przededniu poważnej dyskusji na temat zagrożenia Internetu dla prasy tradycyjnej.”

³⁴ Joost Smiers studiował nauki polityczne na Uniwersytecie w Amsterdamie. Przez wiele lat, od 1985 do 2007 roku, był profesorem na Akademii Sztuk Pięknych w Utrechcie. Pracował także na Wydziale Kultury i Sztuki Świata Uniwersytetu Kalifornijskiego w Los Angeles (UCLA). Autor słów: „Proponuję liberalny świat, w którym będzie można czytać, oglądać i słuchać wszystkiego, na co będziemy mieli ochotę, nie płacąc przy tym ani grosza.”

³⁵ O randze tematu ochrony własności intelektualnej i problemach w wytyczaniu granic regulacji w tej dziedzinie świadczy ostatnia dyskusja społeczna na temat umowy międzynarodowej ACTA.

³⁶ Z. Baumann, *Kultura w płynnej nowoczesności*, Narodowy Instytut Audiowizualny, Agora S.A., Warszawa 2011.

opoka solidarności unijnej”³⁷. W moim przekonaniu, takie podejście do kształtowania polityki kulturalnej Unii Europejskiej jest wytyczną dla dalszych działań i podstawowym sposobem myślenia o integracji europejskiej w dziedzinie kultury.

Bezpośrednią konsekwencją Europejskiego Kongresu Kultury jest petycja *Więcej kultury w polityce spójności UE*, która odnosi się do planów UE na lata 2014–2020, związanych z polityką spójności. Zapisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Europejskiego Funduszu Społecznego zawierają informację na temat konieczności ochrony dziedzictwa kulturowego, jednak nie obejmują one swoim zakresem zagadnień dotyczących rozwoju przemysłów kultury, czy edukacji w sferze kultury, a także wielu innych tematów dotyczących tej sfery.

Kiedy podejmujemy temat kultury, bezpieczeństwa kulturowego państwa narodowego, czy europejskości, europejskiego bezpieczeństwa kulturowego, pluralizmu kultur i zagrożeń związanych z rozwojem sieci i globalizacją, pojawia się problem dotyczący poziomu niezbędnej dyskusji, miejsca przyjmowanych norm, przedmiotu ewentualnej regulacji, sposobu i zakresu podejmowanych decyzji. Wreszcie, jest też pytanie o charakter chronionego dobra. Czy dotyczy to bezpieczeństwa kulturowego, indywidualnego dla każdego państwa, czy też możemy mówić o bezpieczeństwie kulturowym europejskim? Jeśli natomiast efektem dyskusji jest potrzeba tworzenia wspólnej polityki kulturalnej na poziomie Unii Europejskiej, to należy zastanowić się nad tym, co powinno być przedmiotem tej polityki? Czy tylko przemysł kultury w jego znaczeniu ekonomicznym, istotnym dla wspólnego rynku? Czy zagadnienia związane ze zmianami globalnymi, które wpływają na relacje międzynarodowe między podmiotami (podstawowym przykładem jest wspomniany problem praw autorskich w nowych warunkach cyfrowych)? Czy rola kultury jako czynnika zmian społecznych i politycznych, w kontekście hasła o symbolicznym znaczeniu „*my też chcemy ipady*”³⁸?

Jeśli mówimy o pluralizmie kulturowym, to ta dyskusja nie może odbywać się bez uwzględnienia podstawowych systemów wartości obowiązujących w poszczególnych państwach narodowych. Ta sfera obejmuje tradycję, religię, moralność publiczną i historię danego narodu. Te wszystkie elementy składają się na kulturę i dlatego każda próba podjęcia tego tematu będzie wyzwaniem.

Debata na temat europejskiej polityki kulturalnej dopiero się zaczyna. Co ma stanowić jej przedmiot, nie jest ustalone. Tematy podjęte podczas Europejskiego Kongresu Kultury mają charakter ogólny i stanowią wstęp do kluczowych rozważań na temat tego, czym dzisiaj jest kultura europejska. Nawet, jeśli odpowiedź wydaje się oczywista, że są to kultury poszczególnych państw członkowskich, to ciągle nie wiemy, czy to będzie tzw. „kultura wysoka”, pozostająca w kręgu zainteresowania elit, czy tzw. „kultura pop”? Być może odpowiedź jest pośrednia, a odnosi się do kultury, której nie znamy z mediów, z Internetu, z billboardów i banne-

³⁷ Z. Baumann, *Kultura w płynnej nowoczesności*, Narodowy Instytut Audiowizualny, Agora S.A., Warszawa 2011, s. 91.

³⁸ Jedno z haseł głoszonych podczas rewolucji w Egipcie w 2011 r.

rów reklamowych, a raczej tej, którą poznajemy poprzez przynależność do danej grupy społecznej, związku wyznaniowego, a przede wszystkim rodziny. Właściwe będzie przytoczenie tu słów dwunastowiecznego teologa, Hugona z klasztoru św. Wiktora przywołanych przez E. Auerbacha, a następnie cytowanych przez E.W. Saida w książce „Orientalizm”: „Człowiek, dla którego sładką jest ojczyzna, jest wciąż jak kruchy, początkujący; ten, dla którego każda ziemia jest jak ziemia ojczysta, już rośnie w siłę; lecz ten jest doskonały, dla którego świat cały jest jak obca kraina”³⁹.

³⁹ W. Said, *Orientalizm*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2005 s. 512.